

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора психологічних наук, професора Карпенко Зіновії Степанівни на дисертацію Шандрука Сергія Костянтиновича «Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів», представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність презентованого дисертаційного дослідження впливає з фундаментальної засади буття людини – її потенційної можливості й об'єктивованої здатності до творчості в різних видах діяльності і життя загалом. Історія філософсько-психологічних пошукувань свідчить про непроминальний характер інтересу до проблем творчості у модусах культури, науки, мистецтва індивідуального життя, матеріального і духовного виробництва тощо. На сьогодні відомі численні спроби визначити психофізіологічну і психогенетичну природу, власне психологічну суть, структуру, функції, чинники, механізми і закономірності розвитку й фасилітації чи блокування (інгібіції) творчих здібностей в руслі різних концепцій, теорій, підходів і парадигм. Самобутність дослідження С. К. Шандрука полягає в тому, що вперше обґрунтовано циклічно-вчинковий підхід і однойменна технологія розвитку професійних творчих здібностей майбутніх психологів.

Масштабність поставлених автором дослідницьких завдань вражає. Починається дискурс з розрізнення семантично близьких понять творчості, креативності, здібностей, обдарованості, нарешті, професійних творчих здібностей, розглянутих в контексті професіоналізації майбутніх психологів в освітньому просторі ВНЗ. Та найбільш евристичною є авторська структурно-функціональна модель професійних творчих здібностей, в якій представлено сфери мисленнево-пошукового креативного вчинення – активізаційна, конативна, діяльнісна, самоорганізаційна, – співвідносні зі структурними моментами і темпоральними віхами здійснення вчинку, за В.

А. Роменцем, – ситуацією, мотивацією, дією та післядією (рефлексією наслідків учиненого), яким відповідають такі складники професійних творчих здібностей, як задатки, власне здібності, творчість і професійна творчість, їх компоненти – емоційно-когнітивний, потребо-мотиваційний, комунікативно-продуктивний і професійно-креативний та механізми професійних творчих здібностей – проблемно-ситуаційний, мотиваційно-регулятивний, комунікативно-діяльний і рефлексивно-самореалізаційний.

Зразком методологічної майстерності здобувача є сконструйована ним типологія професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, що була отримана в результаті змістового синтезу чотирьохкомпонентної структури вчинкових корелятів готовності особистості до професійного креативного діяння, вже названих вище компонентів професійних творчих здібностей і сфер мисленнєво-пошукового креативного вчинення. Таким чином було виокремлено 16 типів професійних творчих здібностей, які виражають кластери професійно важливих якостей, необхідних для реалізації психологом своїх професійних функцій.

Інноваційними є також технологічні моделі розвитку професійних творчих здібностей, які презентують вчинковий цикл (канон) як послідовність етапів творчого процесу (рис. 5.1 на с. 333 дисертації), динаміку пофазного розгортання творчого процесу (рис. 5.2 на с. 337), основні стратегії творчого вчинення (рис. 5.3 на с. 340), рівні креативної самоорганізації особистості (рис. 5.4 на с. 343).

Підсумкова – методологічна – модель розвитку професійних творчих здібностей особистості (рис. 5.4 на с. 345) акумулює в собі результати попередньої методологічної роботи і концептуального моделювання предмету дослідження, позаяк вміщує фази, етапи, стратегії та рівні творчого вчинення, змістово пов'язані зі структурними моментами вчинку. Із них впливають принципи вчинковості, циклічності, метасистемності і синергійності, що становлять ядро закономірностей розвитку професійних творчих здібностей особистості.

Надскладним завданням, як на мене, було пристосування системної мислєдїяльнїсної методологїї Г. П. Щєдровицького до канонїчної теорїї вчинку В. А. Роменця в аспектї розвитку професїйних творчих здїбностей майбутнїх практичних психологїв. Утїм, як показують результати професїйного методологування С. К. Шандрука, воно було виконано, що заслуговує на квалїфїкацїю авторського доробку як концептуально релевантного й методично спроможного. Останнє стосуєтьсє, зокрема, з'єсування соцїально-психологїчних умов використання органїзацїйно-дїяльнїсних їгор у пїдготовцї практичних психологїв. Детально описано також етапи їгрового вчинення, яке розглядаєтьсє як конгенїальна природї творчих здїбностей психодїдактична технологїя (пїдроздїл 3.3) та тренїнг як психодїдактичний засїб розвитку креативностї особистостї.

Вїдїбраний автором комплекс психодїагностичних методик загалом дозволяє здобути значущий емпїричний матерїал, який стосуєтьсє ключових характеристик творчого вчинення як прояву рївнїв розвитку професїйних творчих здїбностей майбутнїх практичних психологїв; тривале ж емпїричне дослїдження доводить ефективнїсть реалїзованої програми розвитку професїйних творчих здїбностей студентїв-психологїв на засадах циклїчно-вчинкового пїдходу.

Висновуємо, що мету дисертацїйного дослїдження С. К. Шандрука було досягнуто, завдання – виконано і висунутї гїпотези – доведено. Попри те кожне, тим паче таке широкоформатне, дослїдження не вїльне вїд окремих недолїкїв, пов'єзаних як їз його сильними сторонами, так ї з суб'єктивними методологїчними вподобаннями реципїєнтїв результатїв науково-дослїдницької дїяльностї. Офїцїйний опонент – один їз них, тому зобов'єзаний не лише вказати, а й аргументувати своє бачення представленої до захисту наукової працї.

1. Дисертацїйне дослїдження С. К. Шандрука є свїдченням того, як непросто здїйснити методологїчну трїангуляцїю в сенсї поєднання гуманїтарно ї природничо зорїєнтованих парадигм. Сама по собї категорїя

вчинку, що, як монада особистісного способу існування людини, сягає у В. А. Роменця далеких історичних обріїв виокремлення психології з масиву людинознавчих студій, потребує домірного, тобто, такого ж великоформатного дослідження вужчих проблем, зауважу, педагогічної та вікової психології (за аналогією). Спокуса створення «великої картини» (метафора постмодерністів) тим більша, чим потужнішим творчим потенціалом володіє дослідник та, звісно, фундатор наукової школи, до якої цей науковець належить. Моє знайомство з науковою школою А. В. Фурмана переконує, що реалізовані в її лоні дослідницькі проекти є віддзеркаленням його філософсько-психологічного вчення (не просто теорії, концепції, моделі), названого вітакультурною парадигмою. А вчення як система узагальненого (категорійного) знання, взятого в його історичній тяглоті й логічній узгодженості, передбачає також внутрішньо притаманні цій системі критерії відбору – оцінки значущості подій та їх інтерпретації, що гарантують ученню монолітність і тривкість супроти можливих фальсифікацій з боку «незручних» фактів чи альтернативних теорій. Ініційовані фундаментальним ученням локальні дослідницькі проекти апріорі доктринально ангажовані, іноді «страждають» максималізмом і нехтуванням «дрібниць» у вигляді: відмінностей у теоретичних побудовах інших дослідників, ретельного планування експериментального дослідження, обґрунтування дизайну залучених вибірок тощо. Так, у дисертації С. К. Шандрука не досить уваги приділяється внеску окремих авторів у дослідження проблеми (відсутні посилання на багато кого з представлених у списку літератури джерел), а деякі відомі дослідження творчості українських учених проігноровано (Л. П. Міщуха, О. Л. Музика, Л. А. Мойсеєнко, С. П. Яланська та ін.), зарубіжні студії з психології творчості представлено лише найвідомішими давнішими джерелами.

2. Назва підрозділу 2.2 «Обґрунтування методологічного підходу вивчення професійної творчості студентів-психологів» не містить уточнення, про який саме підхід ітиметься. Автор вказує на недоліки системного,

особистісного, діяльнісного, компетентнісного підходів (до речі, за потребою, все-таки звертаючись до них надалі) і переходить до викладу теорії вчинку В. А. Роменця, причому без такого ж критичного аналізу її інтерпретацій і версій з боку послідовників видатного українського психолога – В. О. Татенка, Т. М. Титаренко, П. А. М'ясоїда, І. П. Манохи, Т. С. Кириленко та ін. Через це спостерігається мовно-стилістичний контраст між текстом на приблизно 101 – 131 сторінках дисертації та її іншими частинами. Певну аморфність даного підрозділу посилює надмірно «роздутий» (цілих 45 сторінок!) його обсяг, що випадає із загальної стрункої логічної побудови наукового твору.

3. Запропонована концептуальна модель розвитку професійних творчих здібностей має універсальний характер, принаймні щодо підготовки фахівців соціономічних професій. В роботі не показано можливості трансформації даної моделі з урахуванням функцій психолога-практика. Найбільше мовиться про психологічне консультування, але вочевидь існують відмінності в застосуванні творчих здібностей практичних психологів у реалізації інших його професійних функцій – психодіагностичної, просвітницької, психопрофілактичної і т. ін.

4. На мою думку, обмежений арсенал статистичних методів обробки емпіричних даних (описова статистика, кореляційний аналіз) не дав змоги проникнути у складні причинно-наслідкові зв'язки і функціональні залежності, як би це могло статися при застосуванні факторного чи кластерного аналізу. Також не схвалюємо сміливість дисертанта в питанні об'єднання показників, отриманих за різними шкалами і методиками, але віднесених до одного компонента професійних творчих здібностей, що привело до приголомшливих результатів – збільшення їх у рази в експериментальній групі порівняно з контрольною. Натомість застосування складніших методів математичної статистики дозволило б верифікувати (підтвердити, уточнити чи спростувати, що теж науковий результат) типологію професійних творчих здібностей, складену гіпотетико-

дедуктивним способом.

Висловлюю побажання автору проявляти більшу поміркованість і стриманість у справі вербальної творчості, позаяк ресурси української літературної мови в науково-психологічному дискурсі далеко не вичерпані.

Разом із цим вважаю, що представлене до захисту дисертаційне дослідження володіє необхідними для цієї знаменної події підставами: непересічною науковою новизною, оригінальністю, цілісністю і завершеністю, вагомим теоретичним і практичним значенням, достатньою мірою апробації на різних наукових форумах, представленістю результатів дослідження в різного роду публікаціях, у тому числі в зарубіжних виданнях, відповідністю змісту автореферату основним положенням дисертації, а відтак його автор – Сергій Костянтинович Шандрук – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Завідувач кафедри педагогічної та вікової психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
доктор психологічних наук, професор

З. С. Карпенко

